

Montserrat Abelló

“M’agrada que Òmnium defensi la nostra identitat”

Per **Laura Borràs**

Fotografies **Dani Codina**

L'escriptura com a passió i com a supervivència: “Arriba un moment que, quan tens moltes coses que t’aclaparen, si no pots expressar-les, això et crema per dintre”.

–Jo la recordo de quan era estudiant de filologia a la UB i vostè assistia a actes del centre “Dona i Literatura”, i sempre l’he vista com una persona acollidora i integradora. Es defineix com una persona tímida, però alhora agosarada i independent, que una mica és com els extrems de la seva pròpia poesia...

–En veritat és una mica així. De vegades, la gent que és una mica tímida, per atrevir-se, sembla que sigui més aviat atrevida de debò. Ja passa, això.

–Penso que es pot afirmar que és una persona que ha aconseguit ser molt estimada intergeneracionalment. Se sent molt volguda per les lletres catalanes?

–Sí, sobretot bastant per la gent jove i, en especial, pels poetes; però també les poetes, tot i que m’he adonat que les dones apareixem poc, fins i tot a Òmnium. Quan em van donar el premi, el que més em va sobtar és que només hi havia tres dones que l’havien rebut. Com pot ser? Jo sé que n’hi ha moltes més, de dones... Igual com hi sóc jo, n’hi podria haver moltes altres.

–De seguida hi arribarem, però vostè sempre ha dit que la poesia és bona tant si en té com si no en té, de premis. En aquest moment, però, ja atresora força premis literaris: la Lletra d’Or, el Josep Maria Llopart Cavall Verd, el Cadaqués-Quima Jaume, tots de 2003, el Rafel Jaume a la millor traducció poètica publicada en català el 2007, el Jaume Fuster 2008...

–Jo tinc ara tots els premis que són per obra feta. Vaig començar a escriure d’una manera bastant diferent de com s’escrivía, perquè els cànons poètics eren bastant seguits per tothom.

–I vostè volia trencar amb una manera de fer poesia?

–No és que volgués trencar, és que a mi no em sortia. Per això també vaig trigar més a publicar, perquè quan intentava posar-ho de forma poètica com deien que s’havia de fer, amb mètrica i rima, no m’agradava. Fins que un dia vaig sentir la necessitat imperiosa d’escriure i vaig escriure tal com jo ho sentia. I aleshores, en llegir-ho, em va agradar, em va semblar que estava bé. I vaig tenir la sort que Joan Oliver em va donar suport, també. He tingut sort que m’he vist recolzada per molta gent de vàlua, que jo estimo i que ens estimem, però oficialment han trigat molt a reconèixer-me.

–Vostè diu que el ressò de la crítica ha arribat tard, però és evident que ha tingut sempre lectors molt fidels i amb un nas molt fi, com Maria Àngels Anglada, entre altres sàvies lectors i poetes, que va fer aquesta feina de donar a conèixer la seva obra...

–És que ens vam fer amigues. Jo, com deies, amb la gent sóc acollidora. Però no és només que sigui acollidora, és que tinc com un instint per simpatitzar amb la gent que també simpatitza amb mi. Així, d’entre tota la gent exiliada que estava a Xile, jo em sentia més afí amb la manera de pensar del Joan Oliver. I ens vam fer molt amics. Amb la Maria-Mercè Marçal també, perquè quan vaig fer aquella antologia de dones [es refereix a *Cares a la finestra. 20 dones poetes de parla anglesa del segle xx*] a la Mercè li va agradar i venia molt aquí a casa, venia gairebé un cop a la setmana a dinar.

–Es nota que hi ha una amistat molt especial entre totes dues, perquè hi ha una al·lusió explícita al seu enyor en un dels poemes dels darrers temps, en el qual li diu “T’estimo, amiga”.

–I tant! Trobo que és una persona que ara se l’homenatja molt, però en vida no se la va reconèixer tant com es mereixia, perquè és una de les millors poetes que tenim i no li van donar cap premi. En canvi a mi, per la meua obra completa, m’han donat un munt de premis; però si ella és molt més bona i no li han donat cap premi!

“Un dia
vaig sentir
la necessitat
imperiosa
d’escriure
i vaig escriure
tal com ho
sentia”

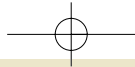
“Em va sobtar
que només
tres dones
hagin rebut
el Premi
d’Honor”

EL PERFIL

Aquesta dona de somriure amable i acollidor que es defineix com una persona tímida, però alhora agosarada i independent –talment com la seva poesia– és la degana de les poetes catalanes i una de les més remarcables traductores de poesia escrita en llengua anglesa que tenim a casa nostra. Una persona molt estimada i que, als seus 90 anys, atresora diversos premis literaris. Enguany ha estat reconeguda amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, per bé que sigui aquest un honor que la desconcerta i la fa sentir incòmoda per com d'escadusseres hi són representades les dones escriptores. El passat mes de juliol va ser distingida amb el Premi Nacional a la Trajectòria Artística i Professional “per la seva obra com a traductora i poeta, que ha donat veu a la vida diària de les dones amb un llenguatge propi”.

La trajectòria vital de Montserrat Abelló és plena de vivències que des de la diàspora familiar en terres espanyoles (Cadis i Cartagena) o bé a Londres, i l'exili en terres xilenes, passant per França i Londres, conjura alhora que recrea en deu volums de poesia que, sumats a les més de vint-i-cinc traduccions de poemes angleses contemporànies, es drecen com un sòlid edifici poètic que esdevé una inapel·lable constatació de la pregona premonició expressada en un dels seus primers versos, una obra poètica que, com la vida, “perquè l'ha viscuda/ és seva”. Com ella mateixa afirma de manera explícita: “Visc i torno / a reviuire / cada poema, / cada paraula. / Estimo tant / la vida / que la faig meva / moltes vegades”. Tota una paradoxa: una poètica de la contundència encarnada en la senzillesa.

“Em fa feliç que Òmnium m’hagi concedit el Premi d’Honor perquè és una institució que treballa molt pel país”

–Amb tot, rebre el Premi d’Honor de les Lletres Catalanes, que en les seves bases incorpora l’esment al compromís cívic dels guardonats, a més de l’indiscutible valor de la seva obra i la contribució (en altres moments hauríem hagut de dir la defensa –potser ara també?–) de la llengua catalana, deu representar un gran honor. Com ho ha viscut?

–Amb un cert atabalament, la veritat. Però feliç, perquè me l’ha concedit una institució com Òmnium, que treballa tant pel país.

–Ja som de ple en el tema dels premis, les dones i el reconeixement. Quan Marguerite Yourcenar va entrar a l’Acadèmia Francesa de les Lletres l’any 1981, a l’edat de 76 anys –una entrada que va representar el trencament de 350 anys de misogínia– va tenir unes crítiques molt fortes, entre d’altres, de Levi Strauss, que deia que no es podien canviar les regles de la tribu, que l’acadèmia era una cosa d’homes. En el seu discurs d’ingrés, ella va afirmar que se sentia envoltada d’un grup invisible de dones i va fer al·lusió a com li agradaria eclipsar-se fins a fer present les ombres de tantes altres dones que haurien pogut tenir l’honor, talment com vostè va fer, una mica més en to humorístic, demanant-se retòricament si no

ens passa alguna cosa com a societat, amb tants buits, tantes absències. Vostè va dir que ser una de les tres guanyadores l’entristia una mica pel que representava d’invisibilitat fins aleshores: tres dones en quatre dècades de Premi. I encara hi ha gent que ha dit que avui dia és més fàcil tenir un premi quan ets dona!

–Sí, en lloc de pensar: “fixa’t, sóc de les tres escollides”, a mi més aviat em va fer com una recança de pensar que gent com la Maria Àngels Anglada ho hagués pogut ser o la mateixa Maria Aurèlia Capmany... Hi ha un munt de dones que haurien pogut ser Premi d’Honor de les Lletres Catalanes i no n’hi havia més que tres.

–Margaret Atwood, Doris Lessing i vostè aquest any han estat premiades amb 70, 89 i els seus 90 anys, que vostè les guanya a totes. Què li està passant al món de les lletres que en un any premia tres dones amb el Nobel, el Premi d’Honor i el Príncep d’Astúries?

–Jo dic, si s’esperen una mica més ja sóc morta! (*Riu*). A la Margaret Atwood també la vaig traduir a *Cares a la finestra*. És boníssima. I a més la vaig conèixer. Ara, jo estic molt contenta, perquè trobo que la poesia aquí es fa molt bé, perquè d’ençà que la gent escriu com ho sent, partint des del significat de la paraula i el ritme intern de la paraula i tot això, i, a més, parlant les dones des del seu cos i ulls de dona, apareixen temes que no s’havien tocat i, aleshores, hi ha una riquesa!

–Jean d’Ormesson, artífex de l’entrada de Yourcenar a l’Acadèmia, va fer una afirmació que penso que té molta vigència encara: «vostè no està aquí avui perquè sigui una dona, sinó perquè vostè és una gran escriptora. No n’hi ha prou a ser una dona en tots els casos per assegurar-sota la cúpula. Però tampoc no n’hi ha prou a ser una dona per impedir-li que s’assegui aquí».

–És clar, i això que expliqués es podria dir que està a l’ordre del dia, encara una mica. Perquè ara mateix a la universitat –l’altre dia van presentar aquesta càtedra de dona i gènere interuniversitària i jo hi vaig ser, també– es fan coses. Però que encara hi hagi la necessitat de fer coses és el que a mi em sorprèn. Quan vaig publicar *Cares a la finestra*, vaig tenir molt bones crítiques; en un cert moment, jo dic que tot es mirava des d’una òptica masculina, i van dir que això era com una tonteria. Però no és veritat, perquè qui és que posa les regles? És a dir, qui diu que és bo o és dolent? I qui marca el cànon? A mi, quan em pregunten que si la poesia escrita per dones és millor o pitjor, jo sempre dic ni millor ni pitjor, és diferent, perquè està escrita des d’un cos i uns ulls de dona, i és molt diferent. Perquè, oi que un home no pot parlar de la gestació ni de dur al món un fill? És una experiència diferent. I això que nosaltres, al començament, tractàvem –jo també una mica quan vaig començar a escriure poesia– de dissimular una mica que eres una dona, perquè t’acceptessin, sense adonar-te’n, oi? Però és molt curiós. Per exemple, quan vaig publicar el meu primer llibre, *Vida diària*, la meua filla, Mireia Bofill –que

formava part de La Sal edicions de les dones– deia “és que la meva mare té uns poemes molt feministes”... i elles els van publicar.

–I vostè va quedar sorpresa que en la seva poesia hi hagués poemes feministes?

–Després ho vaig llegir i ho vaig veure clar, perquè tu parles dels teus problemes i d'altres coses que et commouen i t'afecten des del teu punt de vista, que és el d'una dona.

–Parlem de la seva poesia. És curiós, però hi ha molta sang a la seva poesia, molt de desig, també.

–És que diu un amic que sóc una mica eròtica quan m'hi poso. És una cosa sensual. Es pensen que perquè tinc 90 anys no puc escriure aquestes coses.

–En ella vostè parla molt de la relació que hi ha entre la poesia i les mans, les paraules i el tacte... Hi ha un cert aspecte físic de la seva poesia. Diu a *Paraules no dites*: “Les paraules se m'entortolliguen a les mans. Em costa de desprendre-me'n. Se m'amoroseixen entre els dits, i es tornen dolces (...) Sóc amb vosaltres a través de la pell d'aquest cos que estimo”. Maria Àngels Anglada diu de vostè que “sembla, realment, que tingui els mots tan amanyagats, que li canten a les mans –als poemes– sense cap esforç aparent”. I és precisament aquí on apareix un vers, on fa al·lusió de manera explícita a “parlar amb els dits” i on hi ha la referència del seu cos com “un pou de paraules” que mallden per sortir. Sembla com si vostè concentrés el seu sentir a la punta dels dits...

–Suposo que sí. A mi les paraules de la Maria Àngels Anglada m'agraden molt, perquè a part que em sembla que ho fa bé, sempre penso que aquest tipus de poesia és molt més intuïtiva, és més el que tu sents, i ella sempre deia que els meus poemes són molt musicals i jo li deia que el sentit del ritme sí que m'ha ajudat molt en les traduccions. L'anglès i el català, a més, són dues llengües que conec molt. Jo vaig aprendre a llegir en anglès, perquè al meu pare el van destinar a Londres, quan jo tenia cinc o sis anys, i vam anar a una escola anglesa, un parell d'anys només, però ja n'hi va haver prou. És clar, és l'edat que comences a llegir... i hi havia uns contes molt bonics i mai no vaig deixar de llegir en anglès.

–I amb la seva germana gran parlaven en anglès, oi?

–Sí, perquè érem gairebé de la mateixa edat i teníem el mateix tarannà.

–La seva diàspora és ben coneguda...

–Sí, aquí a Catalunya hi vam viure poc, la veritat, durant el poc temps que va durar la República.

–I a Xile, després de vint anys de residir-hi, encara tenia el sentiment que era un estadi intermedi, que havia de tornar a Catalunya, a casa?

–Sí, jo sempre dic que van ser unes vacances massa llargues.

–Amb un casament i tres fills entremig!

–Sí, el que passa és que Xile era un país molt acollidor i, és clar, jo aquesta sensació del desastre no la tenia, perquè allà estàvem molt millor del que hauríem estat aquí. El clima era molt semblant al

“La poesia escrita per dones no és ni millor ni pitjor, és diferent”

d'aquí, una gent molt maca, i Europa estava feta un desastre: aquí era horrible, també, i, és clar, allà era com viure en un oasi. La meva família també va venir, però després la meva mare i les meves germanes van tornar, i el meu pare també. I Franco no es moria mai, aleshores, en néixer el meu fill petit amb la síndrome de Down, trobàvem que allà no teníem més família, i els meus fills eren molt joves, i si ens hagués passat alguna cosa a nosaltres... Però és que nosaltres mai no vam pensar quedar-nos a Xile, mai. Nosaltres allà no hi vam anar a fer d'emigrants, hi vam anar per política, i aleshores quan semblava que aquí ja no era tan dur vam decidir tornar, però així i tot el meu fill, Miquel Bofill, el van detenir amb l'estat d'excepció. I va estar fora, exiliat molts anys. Això també va fer que no em preocupés tant de seguir publicant. Tenia massa preocupacions.

–I la seva relació amb la llengua castellana? Perquè vostè ha dit que allà la trobava una llengua neutra, com d'acollida, però en canvi quan torna diu “me la van fer odiar”.

–Jo sempre havia viscut fora d'aquí i no havia trobat a faltar la llengua, perquè a casa parlàvem molt en català, llegíem molt en català, estàvem molt en contacte amb el català, veníem sempre cap aquí per les vacances, no ho trobava a faltar. A Xile tampoc, perquè hi havia molts emigrants i molts exiliats catalans: la cultura catalana es mantenia viva; i eren dues coses paral·leles, però després, quan vaig venir aquí, em vaig sentir tan perseguida com

a catalanoparlant, fins i tot ara, eh? La gent no se n'adona d'això, però és que si nosaltres no defendem més el català, el català es perdrà, perquè avui dia tothom et parla en castellà quan et comencen a parlar, i són catalans! Això és el que jo trobo més trist.

–I, a més, amb les darreres declaracions de l'Acadèmia Francesa, que considera que el català és una amenaça per a la identitat francesa...

–Però això són tonteries. A mi una de les coses que em fan més il·lusió d'haver rebut aquest premi d'Òmnium és que és una entitat que defensa la identitat catalana tan a fons, perquè considero que estem amenaçats, perquè el pitjor és que ens donen una falsa llibertat i la gent no se n'adona. I, a més, aquest sentiment de voler parlar amb la teva llengua sovint és considerat com una cosa poc democràtica, molta gent de bona fe ho pensa, això. No se n'adona que es tracta d'una agressió.

–Al poema *Foc a les mans*, que dedica a Joan Oliver i Pere Quart...; per cert, sensacional això de posar una “i” entre tots dos noms, i que algú pugui pensar que són dues persones, com ara Milà i Fontanals...

–(Riu). Sí, ho vaig voler fer així, perquè per a mi un és el poeta i l'altre l'home.

–En aquest poema vostè parla del país, dels seus somnis, del retorn, i diu: “Ja no tenim a l'abast / de la mà / meravelles de somnis, / sinó llàgrimes denses / d'esperances que es perden / i el fel amarg de pobles / sotmesos”.

“El sentiment de voler parlar amb la teva llengua és considerat com una cosa poc democràtica”

És una reflexió feta des del desencís...

—Aquí parlo de nosaltres en general, i també parlo de Xile, perquè a Xile també va arribar la desgràcia. Però és el que jo dic sovint, que no ens adonem prou de com estem d'agredits per aquesta democràcia. Perquè, per exemple, nosaltres aquí, si no hi hagués hagut la intervenció d'Anglaterra i de França, hauríem pogut guanyar la guerra, tal com ens pertocava, perquè defensàvem un govern legítim, i no hauria passat segurament tot el que va passar a Alemanya, és clar, van obrir la porta al feixisme. I també és el mateix que va passar a Xile i Argentina. A Xile, va pujar el Pinochet per la intervenció dels Estats Units, i ells són uns criminals, no el poble, els governs; perquè a Xile va morir un munt de gent per culpa d'això, un munt de gent! I la guerra de l'Iraq? I seguim parlant del govern dels Estats Units com uns grans demòcrates!

—Com viu el moment actual de la llengua i la cultura catalanes en aquesta Espanya tan plural?

—Jo crec que estem com estancats, hi ha totes aquestes forces polítiques d'extrema dreta que tenen una prerrogativa massa gran, i per no enmistar-se gaire amb aquestes forces no ens deixen que les coses avancin com haurien d'avançar, com això que encara no tinguem l'Estatut. Aquell que tan a contracor vam acceptar! Aquell estatut tan retallat i encara no estan contents?

—Quin futur preveu per a Catalunya?

—Jo ho veig molt negre, perquè, fins i tot, ara diuen que com que estem en una crisi... Ara ens tornarà a tocar el rebre. I és tan desastrós, som massa bones persones! Transigim, i ho fem perquè en el fons ens sentim forts, però arribarà un moment que sols tampoc no podrem. Ens n'hem anat sortint, però hi haurà un moment que potser no ens en podrem sortir.

—Vostè, que ha llegit els poemes "estimats, estimades / en les llargues nits" i els ha sentit com "cors abocats sobre el meu cor", com "paraules poderoses", ha practicat la traducció com una forma de lectura aprofundida, però crec que també ha practicat la traducció com un acte pedagògic, didàctic, que ha traduït dones per donar-les a conèixer, és així?

—Sí, exactament. I també perquè em trobo més representada pel que diuen les dones. Quan vaig llegir la Sylvia Plath! Em va encantar trobar que una poeta tan bona pensava la poesia igual que la veia jo, i escrivia sense seguir els cànons de la rima i la mètrica. Que sentís el significat de la paraula, el so, que només pugui ser aquella i cap més: fer-la irrefutable. Això modestament és el que jo pensava i veure-ho posat en les paraules d'ella em va encantar. Jo, de la poesia meua, no en presumeixo, no vaig pel món dient: sóc fabulosa, no, jo tinc dubtes, però en canvi de les traduccions de poesia sí que n'estic segura, perquè conec a fons les dues llengües i, a més a més, perquè he tingut la sort que no m'han encarregat mai res i he sigut jo la que ha escollit i, com que he escollit jo, he escollit poemes que em són molt afins per la manera d'escriure. En això sí que tinc un do,

perquè són dues llengües que conec molt bé, les domino i em diverteixo.

—Traduir la diverteix?

—Sí. A més, com que la meua forma d'expressió és la poesia... Jo, trobar-me davant d'un full en blanc, no m'hi trobo mai; perquè la poesia, jo la porto a dins, i el detonant pot ser qualsevol cosa: una paraula que hagi dit, o un raig de sol, una olor, una paraula que acabo de llegir, això és el detonant. Aleshores, sense adonar-te'n, escrius quatre ratlles o mitja dotzena o més, i això és com la base d'un poema que després faràs. Que si no ho faig de seguida, després no n'entenc la lletra!

—En el seu primer llibre deia: "M'he perdut, estic perduda encara". 10 llibres d'un dir propi, més els 25 llibres amb el dir d'altres i 40 anys després encara se sent perduda? Encara cerca "debades, dins la nit, el verb absolut"?

—Sí. Busco coses impossibles de trobar...

—En un dels seus versos ens diu que "sols té importància allò que no has fet encara". Què li queda d'important per fer?

—Important no ho sé, però coses per fer, sí. Més de les que voldria, perquè hi ha les que vols fer i les que no en tens ganes, com ara anar al metge...

—Per acabar, voldria remarcar la gran força simbòlica dels versos finals de *Retorn*, que va llegir en el moment de la concessió del Premi: "I ara, asseguda al llindar de casa meua, sóc amb vosaltres".

La Montserrat Abelló ja és amb els Premis d'Honor, a casa seva. ◊

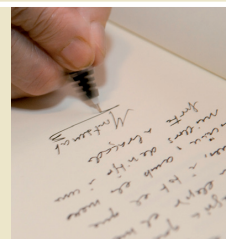
DE PROP

"SÓC FEMINISTA PER LA FORÇA, T'HO FAN SER"

—Parlant del catalanisme i del feminisme, vostè va dir que li agradava molt una frase d'Isabel Clara-Simó que deia "el dia que jo pugui deixar de ser catalanista per només ser catalana voldrà dir que ja no cal aquesta lluita". Com veu el feminisme, vostè que diu que és feminista per necessitat?

—No, jo no dic per necessitat, dic més: per la força, perquè t'ho fan ser! Quan veus això, que et donen aquest premi i que només hi ha tres dones, doncs no tens més remei que defensar les dones; quan veus, per exemple, que de dones poetes traduïdes no n'hi ha ni una i veus que n'hi ha de tan bones...

—I amb el català igual? Vostè va acabar amb un "Visca el català i visca Catalunya!"

—Sí, i tant, perquè trobo que és importantíssim que la gent s'adoni que nosaltres som catalans perquè parlem català, i el nostre senyal d'identitat és el català. Per exemple, els bascos aquest problema no el tenen, perquè poca gent parla l'euskera, però a nosaltres ens persegueixen més, i és per això, per la llengua. I si vaig dir això al Premi és perquè crec que des d'aquest punt de vista sí que tinc aquest sentiment i el tinc molt fort. I m'agrada que Òmnium defensi la nostra identitat i la nostra llengua.

—I com que és una entitat així, podríem dir que se sent doblement honorada?

—No, me'n sento mereixedora.